

ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΜΟΝΗΣ ΚΥΚΚΟΥ

● Του Κωστή Κοκκινόφτα
Ερευνητή Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου

τα χρόνια της Τουρκοκρατίας, η Μονή Κύκκου δημιούργησε ένα πολύ καλά οργανωμένο δίκτυο Μετοχιών, τόσο εντός, όσο και εκτός Κύπρου, που συνδέειν στη θρησκευτική και πολιτιστική σύνδεσή της με πολλές περιοχές του Ελληνισμού, όπως την Κωνσταντινούπολη,

την Ανατολική Ρωμυλία, την Ανατολική Θράκη, την Ήπειρο, τη Μακεδονία, τη Θεσσαλία, τα νησιά του Αιγαίου, τον Πόντο και τη Μικρά Ασία.

Η λειτουργία των εκτός Κύπρου Μετοχιών οφειλόταν σε μεγάλο βαθμό στη φήμη της θαυματοργού εικόνας της Παναγίας της Κυκκώτισσας, έργο κατά παράδοση του Ευαγγελιστή Λουκά,

γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα οι Κυκκώτες μοναχοί να είναι ευπρόσδεκτοι στο εξωτερικό. Ειδικότερα στη Μικρά Ασία, η ύπαρξη Μετοχιών της Μονής στις πόλεις Σμύρνη, Προύσα και Αιτάλεια¹ επαύξησε τη φήμη της, γι' αυτό και πολλοί κάτοικοι της περιοχής συνδύαζαν το ταξίδι τους στους Αγίους Τόπους με επίσκεψη στην Κύπρο και στη Μονή Κύκκου, για να προσκυνήσουν την Αγία Εικόνα. Αρκετοί από αυτούς είχαν στα οικογενειακά τους προσκυνητάρια εικόνες της Παναγίας της Κυκκώτισσας, που παράγγελλαν σε αιογραφικά εργαστήρια με βάση ενσωματωμένα χαρακτηριστικά στις εκδόσεις της ιστορίας της Μονής των χρόνων της Τουρκοκρατίας. Ένα τέτοιο εικόνισμα, που χρονολογείται στον 18ο-19ο αιώνα, με την προσθήκη του Αποστόλου Λουκά όρθιου στα δεξιά της

Παναγίας να κρατά πινέλο, φυλάσσεται σήμερα στο Μουσείο Μπενάκη στην Αθήνα². Ακόμη, πολλοί επικαλούνταν την Παναγία του Κύκκου στις δοκιμασίες της ζωής τους, όπως μέλη της οικογένειας του Ιορδάνη Τοακμύσογλου, που στα τέλη του 19ου αιώνα προσέφεραν στη Μονή τουρκικά χαλιά από τη Σελεύκεια, μετά την αποθεραπεία τους από επιδημία ευλογιάς³.

Οι περισσότεροι από τους Μικρασιάτες προσκυνητές ήταν Τουρκόφωνοι και κατάγονταν από την Αλλαγιά και την Αιτάλεια⁴, γι' αυτό και η Μονή Κύκκου μερίμνησε και εξεδωσε, τα έτη 1753, 1782 και 1816, για χάριν τους, την ιστορία της, στα καραμανλίδικα, δηλαδή στην τουρκική γλώσσα, αλλά με ελληνικούς χαρακτήρες⁵. Οι εκδόσεις αυτές οφείλονταν στον Κυκκώτη Πρωτοσύγκελλο

Μικράς Ασίας και Ανατολικής Θράκης. Συλλογές Μουσείου Μπενάκη, Αθήνα 1992, σ. 61.

³ Ευφροσύνης Ριζοπούλου - Ηγουμενίδου, «Σχέσεις Κύπρου και Μικράς Ασίας σε τομείς της λαϊκής τέχνης», Μικρασιατικά Χρονικά 21(1998)129.

⁴ «Πλείστοι Μικρασιάται Έλληνορθόδοξοι, Τουρκόφωνοι όμως, κυρίως Αλλαγιάται και Αιταλιώται, μετά τό προσκύνημα του Αγίου Τάφου, διήρχοντο διά τής Κύπρου και παρέμενον πολλάς ημέρας έν τή Μονή, πλείστα δώρα και κοσμήματα άφιερουντες πρό τής σεβασμίας Εικόνας». Βλ. Α.

Σωτηρίου[=Ιερόθεου Κυκκώτη], «Η Μονή Κύκκου ως ιερόν προσκύνημα», Απόστολος Βαρνάβας, 13.11.1930 (τόμος 2ος, σ. 736) [=Κωστή Κοκκινόφτα, Η Ιερά Μονή Κύκκου στον κυπριακό τύπο (1921-1930), Λευκωσία 2006, σ. 623-624].

⁵ Για τις τρεις αυτές εκδόσεις βλ. S. Salaville - E. Dalleggio, Karamanlidika. Bibliographie analytique d'ouvrages en langue imprimes en caracteres grecs, v. A', 1584-1850, Athenes 1958, σ. 19-21, 59-62, 173-174· Κώστα Κωνσταντινίδη, Η διήγησις της θαυματοργής εικόνας της Θεοτόκου Ελεούσας του Κύκκου, Λευκωσία 2002, σ. 58.

¹ Για την ιστορία των Μετοχιών αυτών βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, «Τα Μετόχια της Μονής Κύκκου στη Μικρά Ασία και

στον Πόντο», Ενατενίσσεις 12 (2010)98-103.

² Άννας Μπαλιάν, Θησαυροί από τις ελληνικές κοινότητες της

Ιερά Μονή Κύκκου, η κάτω αυλή του μοναστηριού (1862). Σχέδιο του Εντμόν Ντουτουά στο μουσείο Μυζέ ντε Πικαρντί, Αμιέν. Από το βιβλίο Severis C, Rita, *Travelling artist in Cyprus 1700 - 1960*, Λονδίνο 2000, σ. 128, Πίν. 129

και μετέπειτα Μητροπολίτη Αγκύρας (1773-1779) Σεραφείμ Πισσίδειο, ο οποίος γεννήθηκε στην Αττάλεια γύρω στο 1720. Στη Μονή Κύκκου εντάχθηκε στις αρχές του 1751 και εργάστηκε για την καλλιέργεια και ανάπτυξη της εκκλησιαστικής μουσικής και υμνογραφίας, συμβάλλοντας επίσης στην ανάδειξή της σε παράγοντα εκδοτικής δραστηριότητας, με την εκτύπωση βιβλίων θρησκευτικού περιεχομένου. Το κύριο έργο του, όμως, ήταν η μετάφραση, επιμέλεια και έκδοση βιβλίων στα караμανλίδικα, χάριν των Τουρκόφωνων Ελλήνων της Μικράς Ασίας. Για τον λόγο αυτό εγκαταστάθηκε διαδοχικά στη Βενετία και στη Λειψία, όπου κάτω από δύσκολες συνθήκες και με μεγάλες

τεχνικές δυσκολίες επιμελήθηκε την έκδοση αρκετών βιβλίων, τα περισσότερα από τα οποία ήταν στα караμανλίδικα⁶.

Αναφορά σε επισκέψεις Μικρασιατών προσκυνητών στη Μονή Κύκκου γίνεται σε πολλά κείμενα του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα, όπως για παράδειγμα στην αυτοβιογραφία του μετέπειτα Αρχιεπισκόπου Κύπρου (1865-1900) Σωφρονίου, ο οποίος, το 1845, συναντήθηκε με μία οικογένεια Τουρκόφωνων Ορθόδοξων από την Αττάλεια, που είχε επισκεφθεί αρχικά τους Αγίους Τόπους και στη συνέχεια τη Μονή Κύκκου⁷. Την παρουσία Μικρασιατών στη Μονή μνημονεύει επίσης ο Γάλλος αρχιτέκτονας Εντμόν Ντουτουά, κατά την εκεί επίσκεψή του μερικές ημέρες πριν από το Πάσχα του 1862⁸, καθώς και ανώνυμος αρθρογράφος του ελληνικού περιοδικού της Λειψίας «Έσπερος», το 1884⁹.

Παρόμοιες αναφορές γίνονται από τον λόγιο πολιτευτή Γεώργιο Φραγκούδη το 1890, ο οποίος σημειώνει ότι οι περισσότεροι από τους Μικρασιάτες προσκυνητές κατάγονταν από την Αττάλεια¹⁰, τον δικαστικό Αριστοτέλη Παλαιολόγο, που, το 1904, αναφέρει ότι συνδύαζαν το ταξίδι τους στους Αγίους Τόπους με επίσκεψη στη Μονή και προσκύνηση της Αγίας Εικόνας, έτσι ώστε το «χατζιλίκι τους να θεωρείται τέλειον»¹¹, τον Έλληνα συγγραφέα και βουλευτή Κωνσταντίνο Παπαμιχαλόπουλο, το 1906¹², και άλλους. Αναφορές σε Μικρασιάτες προσκυνητές γίνονται και από αρθρογράφους του κυπριακού τύπου των αρχών του 20ού αιώνα, όπως για παράδειγμα σε δημοσίευμα του 1913, όπου αναφέρεται ότι κατά την πανήγυρη της 8ης Σεπτεμβρίου, ένα εκ γενετής πεντάχρονο παιδί από την Αττάλεια ανέβλεψε, μετά που προσκύνησε την εικόνα της Θεοτόκου¹³.

Ας σημειωθεί, ότι τη σχετική αναφορά του Αρι-

στοτέλη Παλαιολόγου για επίσκεψη στη Μονή Κύκκου, έτσι ώστε το προσκύνημα στους Αγίους Τόπους να είναι ολοκληρωμένο, διασώζει επίσης ο Ηγούμενος Κύκκου (1948-1979) Χρυσόστομος, ο οποίος εισήλθε στη Μονή ως δόκιμος το 1907 και είχε προσωπική αντίληψη των συχνών επισκέψεων σε αυτήν, τόσο των Μικρασιατών, όσο και άλλων Ελλήνων από τις χώρες της Μέσης Ανατολής, όπως για παράδειγμα των Αιγυπτιωτών¹⁴.

Σύμφωνα με σχετική μαρτυρία, οι Μικρασιάτες προσκυνητές ταξίδευαν για τους Αγίους Τόπους μέσω Κύπρου, διότι έτσι απέφευγαν το δρομολόγιο μέσω Συρίας και τους ληστές, που δρούσαν στα βουνά του Λιβάνου. Αναχωρούσαν συνήθως από τη Μερούσα με καράβι και έφθαναν στο λιμάνι της Κερύνειας, από όπου μετέβαιναν αρχικά στις Μονές του Αγίου Παντελεήμονα στη Μύρτου¹⁵, του Αγίου Μάμα στη Μόρφου και του Αγίου Ιωάννη του Λαμπαδιστή στον Καλοπαναγιώτη¹⁶, και ακολούθως στη Μονή Κύκκου. Στη συνέχεια αναχωρούσαν με καράβι από τη Λεμεσό ή τη Λάρνακα για την Ισπική της Παλαιστίνης και τα Πανάγια Προσκυνητήματα.

Σχετική με τις επισκέψεις αυτές είναι η ακόλουθη αφήγηση Μικρασιάτισσας προσκυνητριάς σε κείμενο που αναφέρεται σε κληροδότημα 20 γροσίων από κάτοικο της Συνασού για τη Μονή Κύκκου, το 1788: «Δεν πηγαίναμε [από τη στεριά στα Ιεροσόλυμα], γιατί στη Συρία και τον Λίβανο ήταν όλοι Μουσουλμάνοι. Στον δρόμο συχνά ελήστευαν τα караβάνια. Ενώ στην Κύπρο, όχι μόνο ταξιδεύαμε ήσυχοι, αλλά οι προσκυνηταί που περνούσανε για τους Αγίους Τόπους, εύρισκαν φιλόξενη στέγη στα μοναστήρια. Έμεναν όσες μέρες ήθελαν, τους φιλοξενούσαν σαν αδελφία, ξεκουράζονταν, εφοδιάζονταν με τρόφιμα και πάλι συνέχιζαν τον δρόμο τους με καϊκι απ' την Κύπρο στην Παλαιστίνη»¹⁷.

Πατέρες της Μονής Κύκκου, 1862. Σχέδιο του Εντμόν Ντουτουά στο μουσείο Μυζέ ντε Πικαρντί, Αμιέν. Από το βιβλίο Severis C, Rita, *Travelling artist in Cyprus 1700 - 1960*, Λονδίνο 2000, σ. 132, Πίν. 144

Πολλές φορές οι Μικρασιάτες προσέφεραν στη Μονή Κύκκου ποικίλα αφιερώματα, όπως χρήματα, εκκλησιαστικά σκεύη και άλλα. Για παράδειγμα, όπως πληροφορούμαστε από καταγραφές στον λεγόμενο «Κώδικα Κύκκου», προσκυνητές από την Αττάλεια το 1743 και το 1744 έταξαν να δίνουν στη Μονή ετησίως ποσότητα κεριού και το 1755 αφιέρωσαν κανδήλι. Επίσης, προσκυνητές από την Προύσα, την Αλλαγιά, την Αττάλεια και τη Σμύρνη, το 1753, το 1754 και το 1777, υποσχέ-

⁶ Για τον Σεραφείμ τον Πισσίδειο βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, «Σεραφείμ Πισσίδειος. Πρωτοσύγκελλος της Μονής Κύκκου και φωτιστής των Καραμανλίδων», *Ενατενίσσεις* 2(2007)26-27· Ιωάννη Θεοχαρίδη, *Οι περιγραφές της Ιεράς Μονής Κύκκου (1751, 1782, 1817, 1819)*, Λευκωσία 2010, σ. 33-52.

⁷ Θεόδωρου Παπαδόπουλου, «Εθναρχικός ρόλος της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Αρχιεπισκόπου Σωφρονίου βιοτή», *Κυπριακά Σπουδαία* 35(1971)116-117.

⁸ Ρίτας Σεβέρη - Lucie Bonato, *Στο ωραιότερο μονοπάτι του κόσμου. Ο Edmond Duthoit και η Κύπρος*, Λευκωσία 1999, σ. 94.

⁹ Αγωνόμου, «Η Μονή Κίτιον* εν Κύπρω», *Έσπερος*, 15/27.5.1884 (έτος 4ο, τεύχος 74ο, σ. 18) [= Κωστή Κοκκινόφτα, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στον κυπριακό τύπο (1878-1899)*, Λευκωσία 1999, σ. 313].

*Η Μονή αναφέρεται λανθασμένα στο άρθρο με την ονομασία Κίτιον, αντί Κύκκου.

¹⁰ «Ωσαύτως και ξένοι έρχονται ένταυθα ούκ όλίγοι, κομίζοντες πολύτιμα δώρα... και άνατολίζται πολλοί και ίδια έξ Αττάλειας προσέρχονται εις τό θεϊον προσκύνημα». Βλ. Γεώργιου Φραγκούδη, *Κύπρις*, Αθήνα 1890, σ. 502.

¹¹ Αριστοτέλη Παλαιολόγου, «Η εν Κύπρω Ιερά Μονή Κύκκου», στον τόμο: *Κωνσταντίνου Σκόκου, Εθνικών Ημερολόγιον. Χρονογραφικόν, Φιλολογικόν και Γελοιογραφικόν του έτους 1904*, τ. 19ος, Αθήνα 1904, σ. 360 [= Κωστή Κοκκινόφτα, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στον κυπριακό τύπο (1900-1911)*, Λευκωσία 2002, σ. 327].

¹² Κωνσταντίνου Παπαμιχαλόπουλου, «Αι τρεις εικόνες της Παναγίας υπό του Αποστόλου Λουκά», *Σάλπιγξ*, 12.5.1906 [= Κωστή Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου (1900-1911)*, ό.π., σ.

389].

¹³ Βλ. Ελευθερία, 14/27.9.1913· *Εφημερίς του Λαού*, 13/27.9.1913 [= Κωστή Κοκκινόφτα, *Η Ιερά Μονή Κύκκου στον κυπριακό τύπο (1912-1920)*, Λευκωσία 2004, σ. 248-249].

¹⁴ Ηγούμενου Κύκκου Χρυσόστομου, *Η Ιερά Βασιλική και Σταυροπηγιακή Μονή του Κύκκου*, Κύπρος 1969, σ. 14. Για τη ζωή του βλ. σχετικό αυτοβιογραφικό σημείωμα, που προτάσσεται στο τόμο, σε σελίδα χωρίς αρίθμηση.

¹⁵ Για τις επισκέψεις των Μικρασιατών στη Μονή του Αγίου Παντελεήμονα βλ. Γεώργιου Γεωργίου, «Η ένδοξος και ιστορική εν Μύρτου πανήγυρις του Αγίου και Ιαματικού Παντελεήμονος και η εις αυτήν αθρόα προσέλευσις Μικρασιατών Ελλήνων κατά το παρελθόν», *Μόρφωσις* 217-218(1963)13-14-

Αθανάσιου Παπαδόπουλου, *Το Μοναστήρι του Αγίου Παντελεήμονα της Μύρτου*, Μύρτου 1973, σ. 9-11 (πολυγραφημένη έκδοση).

¹⁶ Μοναδικές μαρτυρίες για τη διέλευσή τους από τις Μονές του Αγίου Μάμα και του Αγίου Ιωάννη του Λαμπαδιστή είναι σχετικές επιγραφές, κυρίως στα караμανλίδικα, που διασώθηκαν στους τοίχους των εκκλησιών τους. Βλ. Χριστόδουλου Χατζηχριστοδούλου, *Ο καθεδρικός ναός του Αγίου Μάμαντος στη Μόρφου*, Λευκωσία 2010, σ. 100-101· *Μητροπολίτη Μόρφου Νεοφύτου*, «Ιερά Μονή Αγίου Ιωάννη του Λαμπαδιστή», στο βιβλίο: *Ιεράς Μητροπόλεως Μόρφου, Άγιος Ιωάννης ο Λαμπαδιστής*, Αθήνα 2003, σ. 50-52, αντιστοίχως.

¹⁷ Κούλλας Ξηραδάκη, «Ένας Συνασιτής κληροδοτεί το 1788 είκοσι γρόσια στην Παναγία του Κύκκου», *Κυπριακός Λόγος*

θηκαν να δίνουν ετήσια εισφορά¹⁸. Ακόμη, μερικοί από αυτούς άφηναν κληροδοτήματα στη Μονή Κύκκου, όπως ο προαναφερθείς προσκυνητής το 1788 και άλλοι δύο κάτοικοι της Συνασού, στα μέσα του 19ου αιώνα¹⁹.

Την ίδια περίοδο, είτε μέσω των προσκυνητών, είτε μέσω των ιερατικώς προϊσταμένων των Μετοχίων, που είχε η Μονή Κύκκου στη Μικρά Ασία, μεταφέρθηκαν στη Μονή πολλά εκκλησιαστικά και άλλα αντικείμενα²⁰. Για παράδειγμα, το 1783 δύο γυναίκες από την Αξό της Καππαδοκίας αφιέρωσαν στη Μονή Κύκκου αργυρεπίχρυση πόρπη, όπως το ίδιο έπραξε και το 1816 άλλη γυναίκα από την Καισάρεια²¹. Αμφότερες διασώθηκαν μέχρι τις μέρες μας στο σκευοφυλάκιο της Μονής, όπου επίσης διαφυλάχθηκαν δύο λειψανοθήκες των ετών 1801 και 1864, που προέρχονται από τη Σμύρνη και την Καππαδοκία, αντιστοίχως²².

Ακόμη, κατά τις πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα, εισήχθησαν στη Μονή από τα Μετόχια της Μικράς Ασίας αρκετά παρόμοια αντικείμενα²³, καθώς και ακατέργαστο μετάξι από την Προύσα, που ήταν φημισμένη για τα υφάσματα και τα μεταξωτά της²⁴. Επίσης, σε Κώδικα του Αρχείου της Μονής μαρτυρείται ότι μερικές φορές η αδελφότητα παράγγελλε σε εργαστήρια πόλεων της Μικράς Ασίας αντικείμενα που δεν κατασκευάζονταν στην Κύπρο, όπως το 1880, που ο Ηγούμενος Σωφρόνιος ζήτησε από κάτοικο της Σμύρνης να μεριμνήσει για την κατασκευή μοναστηριακής σφραγίδας²⁵.

Ας σημειωθεί, ότι αναφορές για μεταφορά διαφόρων αντικειμένων από τη Μικρά Ασία στη Μονή γίνονται και στον «Κώδικα Κύκκου», κατά τα μέσα του 18ου αιώνα. Φαίνεται ότι τότε η Μονή αντιμετώπιζε έντονο πρόβλημα οικονομικής επι-

βίωσης, οπότε αρκετοί μοναχοί της συνέβαλαν στη στήριξη της με τους εράνους, που διεξήγαγαν ανάμεσα στους κατοίκους της Μικράς Ασίας. Τέτοιοι έρανοι πραγματοποιήθηκαν από τον Ιερομόναχο Λεόντιο στην Προύσα, ο οποίος παρέδωσε στη Μονή μετρητά, κανδήλι, ωρολόγιο και υφάσματα, τους πνευματικούς Ιωαννίκιο και Νικόδημο και τον Ιερομόναχο Μακάριο στην Αττάλεια, που επέστρεψαν στη Μονή με μετρητά και διάφορα εκκλησιαστικά αντικείμενα και άμφια, τον Πρωτοσύγκελλο Γαβριήλ στην Καισάρεια, τη Νεοκαισάρεια, την Άγκυρα και το Ικόνιο, καθώς και από άλλους Κυκκώτες μοναχούς²⁶.

Τέλος, είναι αξιοσημείωτο ότι στη Σμύρνη, το 1898, ιδρύθηκε «Αδελφότητα» από την εκεί κυπριακή παροικία, που είχε ως στόχο την αλληλοστήριξη των μελών της και την παροχή βοήθειας στους κατοίκους του νησιού, που, εξαιτίας των δύσκολων οικονομικών συνθηκών, αναζητούσαν καλύτερη τύχη στη Μικρά Ασία. Η «Αδελφότητα» είχε προστάτιδά της την Παναγία την Κυκκώτισσα και σφραγίδα στο μέσο της οποίας υπήρχε η Παναγία δεξιοκρατούσα με την επιγραφή «Η Ελεούσα του Κύκκου», ένδειξη της αγάπης και του σεβασμού των μελών της προς την Αγία Εικόνα. Γιόρταζε δε με μεγαλοπρέπεια την 8η Σεπτεμβρίου, ημέρα που πανηγυρίζει η Μονή, όπως έπραττε και η «Κυπριακή Αδελφότητα των εν Αιγύπτω Κυπρίων», που είχε ιδρυθεί το 1873 και η οποία είχε επίσης προστάτιδα την Παναγία του Κύκκου²⁷.

Οι σχέσεις αυτές της Μονής Κύκκου με τη Μικρά Ασία διακόπηκαν κατά τα τραγικά γεγονότα της Μικρασιατικής καταστροφής, το 1922, οπότε ο χριστιανικός πληθυσμός της περιοχής εκδιώχθηκε από τις πατρογονικές του εστίες. ■

37(1975)25-28.

¹⁷ Θεόδωρου Παπαδόπουλλου, *Κώδιξ Μονής Κύκκου*, Λευκωσία 2008, σ. 28, 31, 33, 175.

¹⁸ Χρήστου Χατζηιωσήφ, *Συνασός. Ιστορία ενός τόπου χωρίς ιστορία*, Ηράκλειο 2005, σ. 56-57.

¹⁹ Ευφροσύνης Ριζοπούλου - Ηγουμενίδου, «Σχέσεις Κύπρου και Μικράς Ασίας», ό.π., σ. 130· Στυλιανού Περγίδη, *Οδηγός επισκεπτών Μουσείου Ιεράς Μονής Κύκκου*, Λευκωσία 1997, σ. 18, 20.

¹⁹ Βλ. Στυλιανού Περγίδη, «Ενεπίγραφα αργυρεπίχρυσα αφιερώματα από την Καππαδοκία στην Ιερά Μονή Κύκκου», στον τόμο: *Πανεπιστημιακών Εκδόσεων Κρήτης - Εταιρείας Κρητικών Ιστορικών Σπουδών, Ψηφίδες. Μελέτες ιστορίας, αρχαιολογίας και τέχνης στη μνήμη της Στέλλας Παπαδάκη - Oekland*, Ηράκλειο 2009, σ. 310-315, όπου και περιγραφή τους.

²⁰ Στυλιανού Περγίδη, «Μουσείον Ιεράς Μονής Κύκκου», στον τόμο: *Πολιτιστικού Ιδρύματος Ιεράς Μονής Κύκκου*,

Ιερά Μονή Κύκκου εικόν ανεσπέρου φωτός, Αθήνα 2010, σ. 305, 446. Ειδικότερα, για τη λειψανοθήκη του έτους 1864 βλ. Του ίδιου, «Ενεπίγραφα αργυρεπίχρυσα αφιερώματα», ό.π., σ. 305-310, όπου και σχετική περιγραφή.

²¹ Ευφροσύνης Ριζοπούλου - Ηγουμενίδου, «Σχέσεις Κύπρου και Μικράς Ασίας», ό.π., σ. 128.

²² Μιχάλη Μιχαήλ, *Ο κώδικας 54 της Ιεράς Μονής Κύκκου και οι οικονομικές δραστηριότητές της (1813-1819)*, Λευκωσία 2001, σ. 64-65.

²³ Ιωάννη Θεοχαρίδη, *Ο Κώδικας 53 της Ιεράς Μονής Κύκκου. Οι πολύπλευρες δραστηριότητες της Μονής κατά την περίοδο 1843-1897*, Λευκωσία 2004, σ. 226-227.

²⁴ Για τις περιπτώσεις αυτές βλ. Θεόδωρου Παπαδόπουλλου, *Κώδιξ*, ό.π., σ. 7, 11-14, 20-25, 62, 178.

²⁵ Κωστή Κοκκινόφτα, *Η Μονή Κύκκου (1878-1899)*, ό.π., σ. 86-87, 305-306, όπου αναδημοσιεύονται σχετικά κείμενα από τις εφημερίδες *Σάλπιγξ*, 10.4.1899 και *Ευαγόρας*, 17.4.1899.